

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-18>

УДК [330.15:622]:351

Богдан ЯЦИКОВСЬКИЙ

ВНЗ «Національна академія управління»

<https://orcid.org/0000-0003-2966-3257>

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ

У статті визначено засадничі теоретичні положення щодо необхідності, міри та способів регулювання економіки, еколого-економічного, сталого та інноваційно-технологічного розвитку. Обґрунтовано завдання державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі. Запропоновано розглядати як комплекс заходів держави у вугільній, нафтогазовій, металургійній, електроенергетичній промисловості та комунальному господарстві, що спрямовані на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання і збуту, внаслідок чого відбуваються прогресивні зміни виробничо-послугового і структурного характеру в економіці країни та її регіонів. Метою державного регулювання є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу. Охарактеризовано комплекс заходів державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі за напрямками планування, регулювання, регламентування, нагляду і контролю. Особливу увагу звернено на інструменти регулювання, а саме дозвільні з відповідним адміністративним супроводом, податкові, інвестиційні. У рамках визначення особливостей регламентування розвитку галузі акцентовано увагу на його взаємозв'язку з програмними документами загальнодержавного і регіонального рівнів.

Ключові слова: національна економіка, гірничодобувна галузь, економічний розвиток, державне регулювання, сталий розвиток.

Bogdan YATSYKOVSKYY

Higher Education Institution «National Academy of Management»

FEATURES OF THE CONCEPT STATE REGULATION OF NATIONAL DEVELOPMENT MINING INDUSTRY

The organization and maintenance of sustainable socio-economic progress of the country are closely connected not only with the rational use of the country's natural resources, but also with the implementation of effective state policy on the protection and reproduction of natural biogeocenoses. The construction and implementation of such a policy must meet both the tactical and long-term prospects of economic and social development of the state. The strategic importance of the mining industry for society requires regulation to ensure sustainable development and should be regulated at the state level, but to be specific to regional specifics while taking into account national interests.

The article identifies the basic theoretical provisions on the need, extent and methods of regulating the economy, environmental and economic, sustainable and innovation and technological development. The task of state regulation of economic development of the mining industry is substantiated. It is proposed to consider as a set of state measures in the coal, oil and gas, metallurgy, electricity and utilities, aimed at efficient use of natural resource potential based on mining, as well as their exploration, development, primary processing, use and marketing, as a result of which there are progressive changes of production and service and structural nature in the economy of the country and its regions. The purpose of state regulation is the efficient use of natural resource potential based on the extraction of minerals from the subsoil, as well as their exploration, development, primary processing, use and marketing. A set of measures of state regulation of economic development of the mining industry in the areas of planning, regulation, regulation, supervision and control is described. Particular attention is paid to regulatory tools, namely permits with appropriate administrative support, tax, investment. In determining the specifics of regulating the development of the industry, attention is focused on its relationship with the policy documents of the national and regional levels.

Key words: national economy, mining industry, economic development, state regulation, sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Організація та забезпечення сталого соціально-господарського поступу країни тісно пов'язані не тільки з раціональним використанням природних ресурсів країни, але й проведенням ефективної державної політики щодо охорони і відтворення природних біогеоценозів. Побудова та здійснення такої політики має відповідати як тактичним, так і довгостроковим перспективам господарського та соціального розвитку держави. Стратегічне значення гірничодобувної галузі для суспільства вимагає регулювання з забезпеченням сталого розвитку та має регламентуватись на рівні держави, однак специфікуватись до регіональних особливостей з одночасним урахуванням загальнонаціональних інтересів.

Аналіз досліджень та публікацій

Дослідження розвиває напрацювання інших авторів з даної проблематики, серед яких Р. Біловус [1], І. Жуков [2], І. Козьяков [3], О. Леонова [4], Н. Люта [5], Л. Маланчук [6], Шкварчук Л. О. [7] та ін.

Формулювання цілей статті

Метою даного дослідження є визначення основних засад та необхідних заходів з боку держави щодо регулювання гірничодобувної галузі в контексті національних особливостей і політики сталого та інноваційно-технологічного розвитку.

Виклад основного матеріалу

Визначення концептуальних засад державного регулювання в будь-якій сфері економіки є актуальним дослідницьким завданням. Його ігнорування породжує безліч проблем, пов'язаних з відсутністю системного і стратегічно орієнтованого підходу до організації відносин та використання ресурсних можливостей за визначеним напрямком. Державне регулювання – це форма державної діяльності, що виражається у встановленні державою правил поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин; саме держава як апарат політичної влади здійснює через свої органи правотворчу, правозастосовну та правоохоронну діяльність [8, с. 86]. За своєю сутністю державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі передбачає ряд заходів держави у різних галузях національної економіки (вугільній, нафтогазовій, металургійній, електроенергетичній тощо) з метою ефективного використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання і збуту (рис. 1).

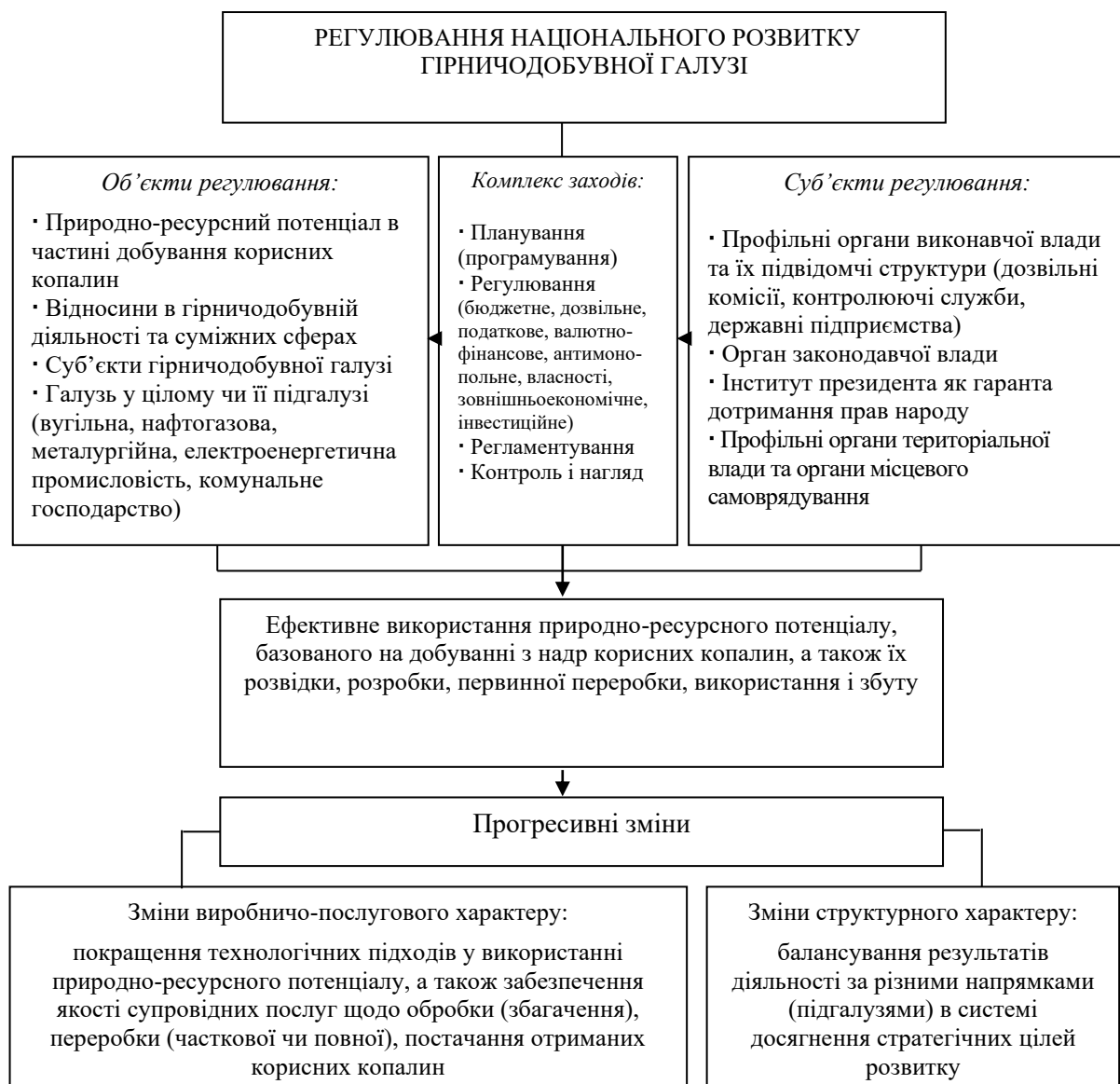

Рис. 1. Основні засади регулювання національним розвитком гірничодобувної галузі

Джерело: авторська розробка

З визначення державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі випливає, що його метою є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання і збуту. Ефективність

використання потенціалу відображає співвіднесення обсягів добування корисних копалин з урахуванням можливостей їх відновлення відносно ступеня задоволення потреб населення і бізнесу в мінеральній сировині з обов'язковим врахуванням екологічних аспектів та природоохоронних безпекових пріоритетів. Серед об'єктів державного регулювання досліджуваної сфери можна виокремити: природно-ресурсний потенціал, базований на добуванні з надр корисних копалин; відносини у сфері гірничодобувної діяльності та в суміжних сферах, що виникають унаслідок розвідки, розробки, добування, первинної переробки, використання і збуту корисних копалин; суб'єкти гірничодобувної галузі (гірничі підприємства та їх посередники); гірничодобувна галузь у цілому чи конкретні її підгалузі (вугільна, нафтогазова, металургійна, електроенергетична промисловість, комунальне господарство). Натомість суб'єкти державного регулювання формують відповідне інституційне середовище.

Деякі автори звертають увагу на те, що припинення видобутку корисних копалин на власних територіях пов'язано не стільки через намагання зберегти ресурси для прийдешніх поколінь, а через надзвичайно жорсткі вимоги екологічного законодавства [5, с. 4]. Країни, які мають розвинуте бізнес-середовище, теж часто свідомо відмовляються від активного добування корисних копалин. Таким чином, незважаючи на поточний рівень розвитку країни, зокрема перебування економіки на стадії певного технологічного укладу, кінцевою ціллю державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі є долання сировинної залежності економіки (рис. 2).

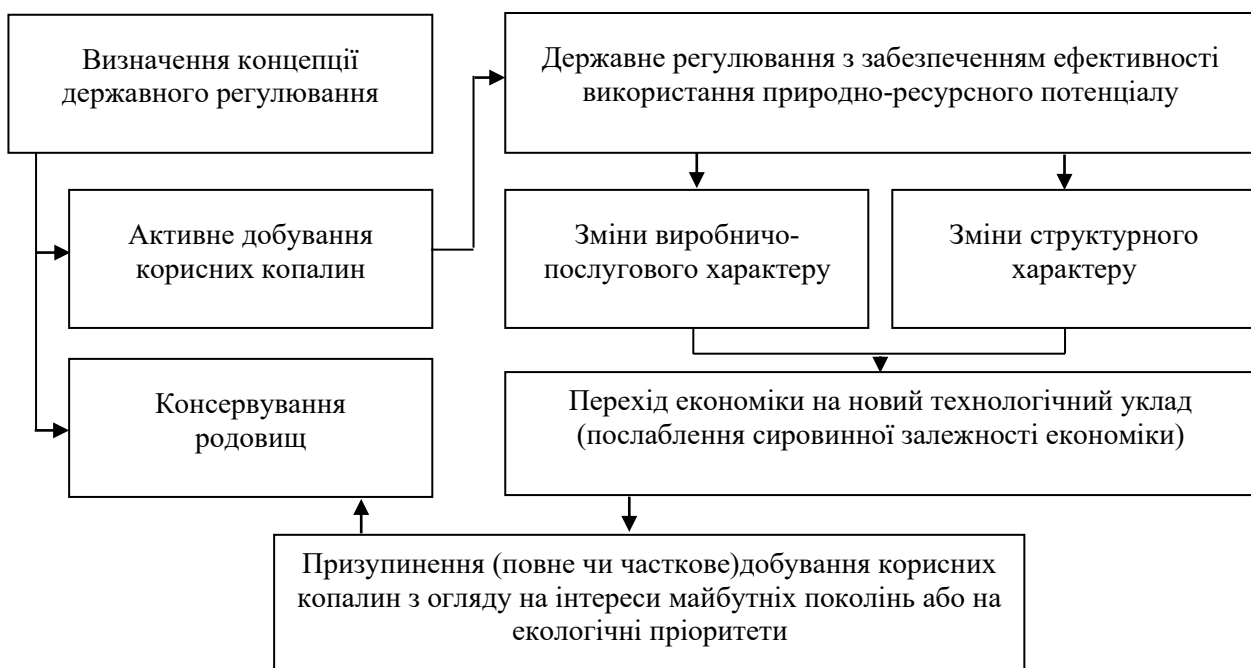

Рис. 2. Концептуальні засади регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі

Джерело: авторська розробка

В основу розуміння державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі закладено розуміння того, що серед основних завдань регулюючих впливів є конкретизовані питання розвідки, розробки, добування, первинної переробки, використання і збуту мінерально-сировинних ресурсів [6, с. 402]. Ці завдання формують окремий напрям реалізації національної економічної політики у гірничодобувній галузі з метою забезпечення стабільності та сталого розвитку національної промисловості, зростання добробуту людей та соціально-економічних чинників у державі [9, с. 3]. Разом з тим, завдання державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі специфікують загальні завдання регулюючих впливів [8, с. 86-87].

Серед системи заходів державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі особливу роль відіграють ті, які забезпечують регламентування. Заходи регламентування охоплюють чинне законодавство (кодекси, закони, укази, постанови і т.д.), а також специфічні нормативи, як от правила (наприклад щодо розробки родовищ), реєстри (наприклад, державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин [10]), переліки (наприклад, перелік корисних копалин загальнодержавного значення [11]), фонди (наприклад, Державний фонд родовищ корисних копалин України [12]). Заходи регламентування в сукупності формують законодавство надрокористування. Часто його ще ототожнюють з екологічним законодавством з огляду на вагомість цілей сталого розвитку. У загальному нормативно-правові акти в сфері надрокористування стосуються правового регулювання користування надрами (корисними копалинами) в спеціальному порядку та визначають компетенцію державних органів, виходячи з спеціального порядку надання в користування надр [1, с. 12]. У міжнародній практиці сучасне

законодавство про гірниче добування, сприяючи розвідці, розробці та виробництву мінеральних ресурсів, допомагає забезпечити переваги видобутку корисних копалин, мінімізуючи при цьому шкоду навколишньому середовищу та враховуючи посилення конкуренції за використання земель [13].

Поза регламентуванням в комплексі заходів регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі окремо виділено планування (програмування), хоча такі заходи мають між собою тісний взаємозв'язок. Мова йде про концепції, стратегії, програми, плани з їх реалізації загальнодержавного, регіонального і місцевого рівнів. Для прикладу, в Україні діє Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази до 2030 року, Нова енергетична стратегія до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкуренто- спроможність та інші нормативи [14; 15]. Крім заходів планування законодавчого виміру поширеними є плани практичного характеру. Для прикладу, це можуть бути плани розвитку гірничих робіт, плани розробки родовищ (квартальні, річні) та інші документи.

Специфікою регулювання економічним розвитком галузі є вагомість контролю і нагляду, зокрема щодо дотримання положень договорів та угод, підписаних на основі дозвільних документів (ліцензій). У контексті проблематики дослідження широко використовується термін «гірничий нагляд». Він створений, у першу чергу, для забезпечення промислової безпеки гірничих підприємств, хоча тісно взаємодіє з іншими функціями нагляду щодо гірничого, фінансового, земельного законодавства [16, с. 64]. За енциклопедичним визначенням гірничий нагляд – нагляд за веденням робіт, пов'язаних з геологічним вивченням, використанням та охороною надр, використанням і переробкою мінеральної сировини; у практичній сфері – це технічний нагляд на гірничих підприємствах і геологорозвідувальних партіях, який є державним контролем за правильною організацією надрокористування, належною експлуатацією родовищ корисних копалин, безпечним веденням гірничих робіт та заходами з охорони надр [17, с. 592; 3, с. 130].

Разом з тим, з огляду на регулюючі цілі, зокрема забезпечення економічного розвитку галузі, особливо гнучкими мають бути заходи бюджетного, дозвільного, податкового, валютно-фінансового, зовнішньоекономічного, інвестиційного, антимонопольного регулювання. Від ефективності їх застосування залежить конкурентність ринкового середовища в сфері надрокористування, активність взаємодії бізнесу і держави з приводу використання природно-ресурсного потенціалу з балансуванням комерційних і суспільних інтересів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Для забезпечення сталого розвитку національної економіки та гірничодобувної галузі, особливо гнучкими мають бути державні заходи регулювання, особливо гнучкими мають бути заходи бюджетного, дозвільного, податкового, валютно-фінансового, зовнішньоекономічного, інвестиційного, антимонопольного регулювання

Крім того, концепт регулювання розвитком гірничодобувної галузі має базуватися на наукових засадах, вивченні та розкритті особливостей відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища, в якому людина повинна займати свій ареал існування для того, щоб об'єднати людські зусилля і спрямувати їх на забезпечення гармонійного розвитку суспільних і природних систем.

У наступних працях буде досліджено досвід різних країн в інновації економіки з переходом до вищих технологічних укладів. В той же час, з огляду на те, що регулювання розвитком гірничодобувної галузі є складним процесом, потребується більш детальний розгляд національного нормативно-правового регулювання розвитком гірничодобувної галузі з метою інноваційно-технологічного досягнення та становлення галузі як конкурентоспроможної ланки в структурі національної економіки, а її продукції на зовнішніх ринках.

Література

1. Біловус Р. В. Особливості правового регулювання державного контролю і нагляду за загальним користуванням надрами в Україні / Р. В. Біловус // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – 2016. – Вип. 2(2). – С. 11–15.
2. Жуков І. М. Міжнародно-правові аспекти регулювання відносин з розробки родовищ нафти і газу / І. М. Жуков // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 203–214.
3. Козьяков І. М. Державний гірничий нагляд: результати реформування / І.М. Козьяков // Право і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 128–134.
4. Леонова О. В. Набуття і припинення права на використання надр: правове регулювання та проблеми практики / О. В. Леонова // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2011. – № 1. – С. 123–129.
5. Люта Н. Г. Перспективи української геології – дерегуляція чи сталий розвиток? / Н. Г. Люта, Г. Г. Лютий // Мінеральні ресурси України. – 2015. – № 2. – С. 3–6.
6. Маланчук Л. О. Особливості формування державної політики щодо регулювання відносин у сфері надрокористування / Л. О. Маланчук // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 401–408.
7. Шкварчук Л. О. Формування доктрини державного регулювання економіки під впливом

економічних криз / Л. О. Шкварчук. // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_30

8. Макаренко О. Ю. Специфіка державного регулювання відносин користування надрами: органи загальної, спеціальної компетенції / О. Ю. Макаренко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 85–94.

9. Жикаляк М. В. Виснаження ефективних запасів корисних копалин – загроза національній безпеці України / М. В. Жикаляк // Мінеральні ресурси України. – 2016. – № 3. – С. 3–7.

10. Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин : ДНВП «Геоінформ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geoinf.kiev.ua/derzhavnyy-oblik-rodovyshch-ta-zapasiv-korysnykh-kopalyn/derzhavnyy-kadastr-rodovyshch-i-proyaviv-korysnykh-kopalyn/>

11. Перелік корисних копалин загальнодержавного значення : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/20058044>.

12. Про Державний фонд родовищ корисних копалин України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-93-%D0%BF>.

13. Long K. R. Economics of mining law / Keith R. Long // Nonrenewable Resources. – 1995. – Vol. 4. – P. 74–83.

14. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21.04.2011 № 3268-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>

15. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : Закон України від 18.08.2017 № 605-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>

16. Булгаков І. М. Гірничий нагляд в урядовому механізмі на теренах України в XIX – поч. XX ст. / І. М. Булгаков // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 58–66.

17. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1: А–Г / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К., 1998.

References

1. Bilovus R. V. Osoblyvosti pravovoho rehulivannia derzhavnoho kontroliu i nahliadu za zahalnym korystuvanniam nadramy v Ukraini / R. V. Bilovus // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria : Yurydychni nauky. – 2016. – Vyp. 2(2). – S. 11–15.

2. Zhukov I. M. Mizhnarodno-pravovi aspekty rehulivannia vidnosyn z rozrobky rodovyshch nafty i hazu / I. M. Zhukov // Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava : zb. nauk. st. za materialamy I Khark. mizhnar.-prav. chytn, Kharkiv, 27 lystop. 2015 r. : u 2 ch. – Kharkiv, 2015. – Ch. 1. – S. 203–214.

3. Koziakov I. M. Derzhavnyi himychny nahliad: rezultaty reformuvannia / I.M. Koziakov // Pravo i suspilstvo. – 2013. – № 2. – S. 128–134.

4. Leonova O. V. Nabuttia i pryvynennia prava na vykorystannia nadr: pravove rehulivannia ta problemy praktyky / O. V. Leonova // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. : Pravo. – 2011. – № 1. – S. 123–129.

5. Liuta N. H. Perspektyvy ukrainskoi heolohii – derehuliatii chy stalyy rozvytok? / N. H. Liuta, H. H. Liutyi // Mineralni resursy Ukrainy. – 2015. – № 2. – S. 3–6.

6. Malanchuk L. O. Osoblyvosti formuvannia derzhavnoi polityky shchodo rehulivannia vidnosyn u sferi nadrokorystuvannia / L. O. Malanchuk // Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Seria : Upravlinnia. – 2014. – Vyp. 1. – S. 401–408.

7. Shkvarchuk L. O. Formuvannia doktryny derzhavnoho rehulivannia ekonomiky pid vplyvom ekonomichnykh kryz / L. O. Shkvarchuk. // Demokratychnе vriaduvannia. – 2012. – Vyp. 9. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_30

8. Makarenko O. Yu. Spetsyfika derzhavnoho rehulivannia vidnosyn korystuvannia nadramy: orhany zahalnoi, spetsialnoi kompetensii / O. Yu. Makarenko // Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. – 2014. – № 1. – S. 85–94.

9. Zhykaliak M. V. Vysnazhennia efektyvnykh zapasiv korysnykh kopalyn – zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy / M. V. Zhykaliak // Mineralni resursy Ukrainy. – 2016. – № 3. – S. 3–7.

10. Derzhavnyi kadastr rodovyshch i proiaviv korysnykh kopalyn : DNVP «Heoinform Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://geoinf.kiev.ua/derzhavnyy-oblik-rodovyshch-ta-zapasiv-korysnykh-kopalyn/derzhavnyy-kadastr-rodovyshch-i-proyaviv-korysnykh-kopalyn/>

11. Perelik korysnykh kopalyn zahalnoderzhavnoho znachennia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.12.1994 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/npas/20058044>.

12. Pro Derzhavnyi fond rodovyshch korysnykh kopalyn Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.03.1993 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-93-%D0%BF>.

13. Long K. R. Economics of mining law / Keith R. Long // Nonrenewable Resources. – 1995. – Vol. 4. – RR. 74–83.

14. Pro zatverdzhennia Zahalnoderzhavnoi prohramy rozvytku mineralno-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku : Zakon Ukrainy vid 21.04.2011 № 3268-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>

15. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist» : Zakon Ukrainy vid 18.08.2017 № 605-r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>

16. Bulhakov I. M. Himychny nahliad v uriadovomu mekhanizmi na terenakh Ukrainy v KhKh – poch. KhKh st. / I. M. Bulhakov // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – 2014. – Vyp. 1. – S. 58–66.

17. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. T. 1 / Redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. – K., 1998.